

הקב"ה עושה 'תנאים' עם נבראים?!

ובזה תתורץ השאלה הראשונה:

אמנם ביחס ל"עתיד" – קיבל הים את עצם המשך קיומו ברם, ביחס ל"עבר" [הרי מציאותו הייתה! – אלא באופן של ספק ו"על תנאי"] קיום התנאי העניק דטרואקטיבית תוקף בלבד

ברם, השאלה השניה נותרה בעינה!
הרי לא 'אל תנאו' חזר – אלא בזכות תנאו?

☒

ויובן בהקדם ביאור הזיקקות המדרש לדרשה זו:
כי לכאורה מאי מחדש באמרו ששב "לאיתנו"?
פשיטא!

ותיבת "לאיתנו" מיותרת לגמרי.

אלא שבחזרה מצינו שני מיני ניסים:

1. הנס מהפך הנברא ל"מבע-אחר", עד שכדי להחזירו כמקדם דרוש נס-נוסף. [כדוגמת "ידו מצורעת כשלג" – וכדוגמת הצפרדעים, שהיה צורך לפנותם...]

2. שגם בעת הנס, נותר הדבר במהותו הקודמת, והניסיות פועלת בו בהתמדה. ולכן בהיפסק הנס – חוזר הדבר "ממילא" למבעו.

והנה בנס "קריעת ים סוף"

היה מקום לומר שהנס שיניה טבעו של הים, ונהיה "יבשה-טבעית"

לכן אמר: "וישב הים [בדרך ממילא] ל"איתנו": "לתקפו הראשון", כי גם בעת היבקעו נותר בעצם במהותו "ים" !
ואולי זה חידש הכתוב בהדגישו: "לאיתנו"

ואולי כי יודיע הכתוב כי אחר ששב, אז ידע שהוא תנאי שהתנה עמו ה', ולא גזירת כליונו או הגעת צביונו להבטל מהעולם, והגם כי התנאי היה ידוע לו, אולי שלראותו הפלאת הדבר שנתייבש ונעשו המים יבשה, וגם המים העומדים נעשו חומות אבנים, יאמר כי בא עד קיצו גם כן, וכשחזר ידע כי אין זה אלא תנאי ראשון לבד.

אלא שתירוצי ה"ידי משה" ואו"ח אינו מספקים:

☒ לדבריהם – לולי קיים הים תנאו היה מתבטל לחלוטין [ולא רק מאבד את "תקפו"] ואילו מרש"י משמע ש"לאיתנו" היינו שקיום התנאי רק החזירו "לתקפו"?

☒ לדבריהם – חזר הים לקיומו בזכות "תנאו", אבל בפסוק נאמר שהוא שב "אל" תנאו [שהוא "הבקיעה"...]

תוכן תורת המגיד

מבאר ההבדל בין "עושין לזרו" של מקום" ל"עושין לזונו של מקום" – כי "לזרו" זהו חיותם הטבעית מעשירה המאמרות, אבל "לזונו" הוא התכלית הפנימית שמתאחורי "לזרו".

התנה הקב"ה עם מעשה בראשית שיעשו לזון הלדיקים אף שאינם בטבעם, על כן אם הנהר גינאי לא היה חולק "הרי אתה כלא היה מעולם וכמו שלא נבראו כאן

מים – ונמצא שלא יעברו כך מים לעולם"

כאשר הנהר זורם כטבעו זהו "לזרו של מקום" אבל כאשר דרוש לעשות "לזונו של מקום" הוא מבטל את "לזרו" למען "לזונו". [עפ"י רמזי תורה – בשלח פט]

ספר שמות פרק יד

ויאמר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה וְנָתַן אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וַיָּשָׁבוּ הַיָּם עַל מִצְרַיִם עַל רֶכְבּוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו: (כו) וַיֵּץ מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לַפְּנוֹת בְּקֶרֶן לְאִיתּוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעַר יְהוָה אֶת מִצְרַיִם בְּחֹף הַיָּם:

רש"י על שמות פרק יד פסוק כו

(כו) וישבו המים - שזקופים ועומדים כחומה ישבו למקומם ויכסו על מלרים: (כז) לפנות צקר - לעת שהצוק פונה לזא: לאיתנו - לתקפו הראשון:

וכמובא במדרש: מדרש רבה שמות פרשה כא פסקה ו ... מה כתיב (בראשית א) ויאמר אלהים יקוו המים אני הוא שהתניתי עמו כך התניתי מתחלה שאני קורעו שנאמר וישב הים לפנות בוקר לאיתנו לתנאו שהתניתי עמו מתחלה מיד שמע משה להקב"ה והלך לקרוע הים

☒ והשאלה: והלא "וישב הים לאיתנו" מדובר לא על ה"בקיעה" אלא על חזרת הים לגורמליותו – וכיצד אפשר לקרא לזה, חזרה ל"תנאו" שהיה: שייבקע ?

תירוצו של ה"ידי משה" על המדרש:

"... וי"ל דאיתא גבי ר' פנחס בן יאיר שאמר לנהר גינאי חלוק לי מיימך ואם לאו גזרני עליך שלא יעברו כך מים לעולם. ומסתמא היה התנאי שהתנה הקב"ה עם הים ג"כ שאם לא יקרע לא יעברו וכו' וא"כ הכי פירושו וישב הים לאיתנו – לתנאו פי' מכח שקיים התנאי דאלי"כ לא היה שב לאיתנו".

תירוצו של אור החיים על שמות פרק יד פסוק כו

(כו) לאיתנו רז"ל אמרו (ב"ר ה ה) לתנאו הראשון, וקשה לדבריהם אין זה מקום התנאי, אלא בשעת החלוקה שם יזכיר תנאי זה,

אלא שמעם זה אינו מספק:

שהרי מקרא מפורש: "וילך ה' את הים ברוח קדים עזה כל הלילה" וגו' – לו היה "טבעו" של הים משתנה, לא היה צורך בהתמדת ה"רוח קדים".

א"כ מזה עצמו כבר מובן שדי בהפסקת הרוח ו"ישוב לתקפו הראשון" – גם בלי לכתוב "לאיתנו"?

⊠

לפיכך הוצרך המדרש לחדש לנו שמשמעות "לאיתנו" – אינו למצבו הטבעי במרם ונבקע דמאי קמ"ל? פשיטא!

אלא

שחזר לתוקף ה"תנאי" שהשתיל בו הקב"ה בעת הבריאה ותוקף זה הוא איתן יותר מתוקפו-הטבעי כ"נברא" רגילו

זיוון בהקדם שאלת הצורך בהתנ"י עם הנבראים:

והלא הקב"ה הוא בעל-הבירה ומי יאמר לו מה תעשה ואם לא היה מתנה עם הים – יכול הים להתנגד לו?!

תו"ם על מסכת אבות פרק ה משנה ו
ומאמרם תנאי התנה בששת ימי בראשית על הים שיקרע וכו'. נראה בעיני שאין ענינו כלל לסלק שנוי רצון.

אבל הוא שוה למאמרם שכתבתי בפ"ב מ"ח שאמרו בפסוק יום הששי שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית על מנת שיקבלו עליהם ישראל ה' חומשי תורה. וזה אין בו דבר טבעי. אבל הוראה על תכלית בריאת העולם שלא נברא אלא בשביל קבלת התורה לישראל ושאם לא יקבלוה יחזור העולם לתוהו ובוהו. כי לא נברא אלא לתכלית זה. וכך כל אלו התנאים ע"ז הצד נאמרים בכל לשון של זכות ויפוי כח לישראל. שהקב"ה התנה במעשה בראשית עם הים שיקרע לישראל. שבשביל זה הוא בורא הים. וכך בשמש שיעמוד ליהושע. שבשביל זה נברא.

והשרישונו בזה השרשה גדולה באמונה שהכל לא נברא אלא בשביל ישראל. מסכים למאמרם בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית. ומאמרים רבים להם שאמרום לשבח ולזכות ישראל.

תכלית הבריאה [לא רק שהעולם הוא "אמצעי" שבעזרתו ישכינו בני"י את ה"עצמות" בכל היקום] אלא שעצם עצמם של הנבראים יהיה "כלי" לאור ה"סבב כל עלמין".

גם לולי התנאי – היה הקב"ה יכול "לשבור" את מציאות הים ולסלקו בעבור תכלית הבריאה: ישראל.

ברם, אז לא היתה הבריאה עצמה "כלי" – כי ה"טבע" מסרב לבטל עצמו בשביל התכלית וצריכים לשוללו כדי שלא יפריעו

ומשמעות ה"תנאי" שהתנה עמהם בעת היבראם – הוא: שהקב"ה הכניס בתוך ה"תוכנה-הטבעית" שלהם שייסכימו לעשר את התכלית ה"על-טבעית" [כי למענה נוצרו]

תלמוד בבלי מסכת חולין דף ז/א

דרבי פנחס בן יאיר הוה קאזיל לפדיון שבוויין פגע ביה בגינאי נהרא אמר ליה גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה אני ודאי עושה אמר ליה אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו בך מים לעולם חלק ליה

•

הוה הווא גברא דהוה דארי חיטי לפיסחא אמר ליה חלוק ליה נמי להאי דבמצוה עסיק חלק ליה

•

הוה הווא טייעא דלווה בהדיהו אמר ליה חלוק ליה נמי להאי דלא לימא כך עושים לבני לוייה חלק ליה

אמר רב יוסף כמה נפיש גברא ממשה ושתין רבוון דאילו התם חד זימנא והכא תלתא זימנין ודלמא הכא נמי חדא זימנא אלא כמשה ושתין רבוון.

[יועם לב לשלשת הפעמים שחלק גינאי מימיו : למצוה, ל"כל מעשיך יהיו לשם שמים" ול"בכל דרכיך דעהו"]

תוקף-התנאי האלוין עולה באין-ערוך על תוקף הטבע עצמו

מציאות שקיומה – בר חלוף
"חלשה" היא גם בעת קיומה ולכן סופה לחלוף

חולשת המציאות הטבעית כי היא "אחד לשבוע":
[נהרות המכזבין אחת לשבוע
פסולים למי חטאת]
"שית אלפי שנין הווי עלמא וחד חרוב"!

בגלל ששורשה ב"עשרה מאמרות"
ו"עת לדבר ועת לחשות מלדבר"

אבל ה"איתן" שהוחדר בבריאה ב"התנייה"
שכל התהוותה הוא לשירות התורה וישראל
שישראל עלו במחשבה – שהיא נצחית

קיבל ה"טבע" פוטנציאל של "נצחיות"

⊠

וזהו חידוש הכתוב: "וישב הים לאיתנו"
כל זמן היותו "חרבה"
היה מקום לחשוב ש"נשבר טבעו"

אבל מי יאמר לנו
שעצם מציאות הים קשורה לתכלית הבריאה ?

אבל
כאשר "וישב הים [בדרך ממילא]
ל"איתנו" כפשוטו [למצבו הקודם]

בזה התגלה
ששב ל"תוקף של התנאי-הקדמון"
[הבא מרוח קדים – "קדמונו של עולם"]

"עזה"

מלשון תוקף ונצחיות בעז"ה...

ולא זכיתי להבין דמאחר והסימן לאופן הנס הוא, אם צריך פעולה נוספת לשינוי המצב או לא, א"כ יקשה בכפליים:

והלא גם בנס דקריי"ס היתה דרושה פעולה נוספת של משה כדי לפעול חזרת הים "לאיתנו", שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב "ויאמר ה' אל משה נטה את ירך על הים וישבו המים".... [וע"ד "השב ירך אל חיקך"] ורק לאחר ש"ויט משה את ידו" אז "וישב הים לאיתנו"

ומדהוצרך לפעולה נוספת ש"מ לכאורה, שטבע הים נשבר והפך ליבשה טבעית ולא נשאר במהותו כ"ים".

ומאידך, אם דיוק רבינו הוא מתיבת "וישב" [הים לאיתנו] דמשמע שיבה בדרך ממילא, הרי גם בנס הצרעת בידו של משה נאמר: "והנה שבה כבשרו" – ואימא נמי "שבה מעצמה" ?

⊠

ואולי אפשר לתרץ זאת עפ"י דברי ה"אור החיים" על הפסוק ששואל מעין זה:

נטה את ירך וגו' וישבו וגו' לריך לדעת לאיזה ענין הולך לנטות ידו על השבת המים, הלא הם מעלמם לא יתמידו לעשות כד, [= שהרי היה באופן השני כינס-מתמיד' י.ס.] ובגמרא עליית ישראל שהוא גם כן גמר יכילת אחרון של המלכיים (שמו"ר כז ב) מעלמו יסוד הים, ואולי כי מהטעם עלמו שנסאר חלוק גם במקומות שעברו בו כבר ישראל, והיו המלכיים צאים שמה, חשז הים כי מה אלזו אף אלזו, וה' גזר כן כדי שיכנסו כולן יחד לתוך

הים, וטעם זה לא נודע ליס, ולח הכהר לחכ רבו, לזה אזה ה' למשה לרמוז ליס כי כלתה פליחותו וילך כמנהגו עכ"ל.

הרי שעפ"י זה "נטיית-ידו" של משה לא באה לפעול גם נוסף ש"תהומות-קפואים" יופשרו ל"נוזלים", אלא רק כסימן ליס, שאין עוד צורך בהתמדת הנס ויכול הוא כבר "לשוב לאיתנו" [בדרך ממילא].

⊠

ודברי אזה"ח אלו הק' נתמכים גם בפשוטו של מקרא: שהרי בנס הבקיעה נצטווה משה: "ואתה הרם את מטך ונטה ירך" [היינו, שפעולת הבקיעה נפעלה בכח ה"מטה" – עליו נאמר (שמות ד, יז.): "ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את האותות"] – ואף שבביצוע נאמר: ויט משה את ידו [בלבד] על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה" ולא הוזכר מטה, בוודאי עשה משה כלשון הציווי ונטה ידו במטהו.

ואילו ב"השבת הים לאיתנו" לא הוזכר המטה לא בציווי הקב"ה ולא בביצוע של משה כמ"ש:

ספר שמות פרק יד

(כו) וַיֹּאמֶר יְדֹדְךָ אֶל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וַיָּשְׁבוּ הַמַּיִם עַל מִצְרַיִם עַל רֶכְבּוֹ וְעַל פָּרָשָׁיו:

(כז) וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיָּשֹׁב הַיָּם לַפְּנֹת בְּקֶרֶךְ לְאֵיִתָּנוּ וּמִצְרַיִם נָסִים לְקִרְאָתוֹ וַיִּנְעַר דָּוָד אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם:

(כח) וַיָּשְׁבוּ הַמַּיִם [=היינו, שגם בהיותם זקופים נשארז מציאות של 'מים'] וַיִּכְסּוּ אֶת

הַרְקָב וְאֶת הַפָּרָשִׁים לְכָל חֵיל פְּרָעָה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בְּיָם לֹא נִשְׂאָר בָּהֶם עַד אַחַד:

הא למדת שלא היתה כאן "פעולה-ניסית" נוספת לברוא ליבשה טבע של ים, אלא רק לרמוז ליס שנסתיימה תכלית הנס-המתמיד, ובהפסקתו "ישוב [ממילא] לאיתנו" – ובזה סרה הקושיא הראשונה על השיחה.

ומה שגם בצרעת-משה נאמר "שבה כבשרו" [ומאי שנא מ"וישב הים"?] – י"ל שעיקר הדיוק של רבינו אינו מתיבת "וישב" כשלעצמה, כי גם אם נעשית "פעולה-נוספת" וטבע הב' הופך להיות טבע א', אפשר לקרא לזה "שיבה" שהרי סו"ס חזר המצב לקדמותו [ע"ד "השיבה שופטנו כבראשונה" אף שזה יהיה ע"י פעולה-מחודשת של משיח...] ולכן אף שידו של משה "שבה" [אמנם] "כבשרו", אבל שיבה זו היא תוצאה של "פעולה-נוספת" שבאה "לבטל" את הצרעת הטבעית ולרפא ידו בחזרה שתהא "כבשרו".

אלא עיקר הדיוק בהשיחה לגבי הים [כנראה למעין בקטע האחרון שבשיחה שם ע' 94] הוא ממה שנאמר "לאיתנו-לתנאו" שמזה שחזר למצבו, בלי כל פעולה נוספת [כדפי' האזה"ח הנ"ל] מוכח שגם בעת היבקעו והיותו ל"חרבה" נשאר במהותו "ים"¹ וקיים "תנאו" שמבריאתו. ובזה סרה הקושיא השנית על השיחה.

¹ וזה נרמז בדברי רש"י ד"ה וישבו המים: "שזקופים ועומדים כחומה ישבו למקומם ויכסו על המצרים" היינו שגם בעת היותם חומה מוצקה ["קפאו תהומות"] מכנה אותם הכתוב "המים" כי נותרו במהותם "מים" ולא נשתנו לטבע "מוצק".

